

УДК 378.147

*Анна Жданюк,
аспірант Дніпропетровського університету імені А. Нобеля*

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ДО ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТАМ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню моделі формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності. Дано визначення поняттю «моделювання процесу формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності». Аргументовано вибір структурно-функціонального виду моделювання. Охарактеризовано блоки моделі формування зазначеної готовності: цільовий, діагностичний, змістово-організаційний, рефлексивно-аналітичний, оцінювально-коригувальний. Зроблено висновок про те, що розроблена модель представляє собою цілісну систему й показує логічні взаємозв'язки між всіма елементами, задіяними у конфліктологічному навчанні студентів. Визначено перспективи подальших розробок.

Ключові слова: модель, моделювання, структура моделі формування готовності до запобігання конфліктам.

Статья посвящена теоретическому обоснованию модели формирования готовности будущих юристов к предотвращению конфликтов в профессиональной деятельности. Дано определение понятию «моделирование процесса формирования готовности будущих юристов к предотвращению конфликтов в профессиональной деятельности». Аргументирован выбор структурно-функционального вида моделирования. Охарактеризованы блоки модели формирования исследуемой готовности: целевой, диагностический, содержательно-организационный, рефлексивно-аналитический, оценочно-корректировочный. Сделан вывод о том, что предложенная модель представляет собой целостную систему и отображает логические связи между всеми элементами, включенными в конфликтологическое обучение студентов. Определены перспективы дальнейших разработок.

Ключевые слова: модель, моделирование, структура модели формирования готовности к предотвращению конфликтов.

The article has been devoted to the theoretical basement of the formation model of the commitment the future lawyers for the prevention of the conflicts in their career. The certain commitment has been the result of that model. There are the main structural and functional units of the formation model of the commitment the future lawyers for the prevention of the conflicts in their career have been characterized in the research. The essence of the objective units has been

determined with the social assignment of the society for the commitment the qualify specialist of the juridical sphere, which is able to solve the creation and consolidation tasks of the juridical basement of the society, although to realize the preventive activity in the sides of lawyers' career. It has been determined that diagnostic unit of the model destines for the definition their premise of the formation the mentioned commitment. The substantial and organizing activity unit which comprehends the knowledge system, skills and the experience of the professional and preventive activity, which assimilation on condition the introduction of the model will contribute the formation of the commitment the future lawyers for the prevention of the conflicts in their career had been being analyzed.

Key words: *model, modeling, structure of the formation model of the commitment for the prevention the conflicts.*

З огляду на те, що діяльність правознавців постійно протікає в умовах суперечливого професійного середовища, конфліктологічна проблематика набуває вагомого значення у галузі їх професійної підготовки. Завдання професійної підготовки майбутніх юристів конфліктологічної спрямованості можна вирішувати у вищому навчальному закладі, підвищуючи рівень викладання фахових та спеціальних дисциплін, цілеспрямовано формуючи у студентів конфліктологічні уміння, навички та розвиваючи необхідні здібності правового характеру. Наші дослідження підтвердили той факт, що в умовах сучасного освітнього процесу формування готовності студентів напрямку «Правознавство» до запобігання конфліктам у професійній діяльності відбувається практично стихійно, найчастіше зовсім не усвідомлено з боку самого суб'єкта діяльності. Отже, можна стверджувати, що без удосконалення зазначених умінь і навичок досягнути високого рівня сформованості готовності до запобігання конфліктам у професійній діяльності юристів видається надзвичайно проблематичним завданням. Тому виникає потреба у розробці та обґрунтуванні моделі формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності, впровадження у навчальний процес якої підвищить рівень конфліктологічної компетентності правознавців та затребуваність таких спеціалістів на ринку праці.

Мета статті – теоретично обґрунтувати модель готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності у процесі її реалізації у практику освітнього процесу ВНЗ.

На підставі аналізу наукової літератури виявлено, що питаннями управління конфліктами різної спрямованості, зокрема вивченню умов та стратегій запобігання та конструктивного вирішення професійних конфліктів присвячено багато досліджень, серед яких роботи І. Ващенко, О. Денисової, Т. Дзюби, Д. Івченко, Л. Карамушки, А. Кіссе, М. Коростеліна, І. Сороки, М. Тельника, С. Тихонюк, Є. Тонкова,

І. Устинова, Л. Цой, О. Щербакової та ін. Проте проблема моделювання готовності майбутніх спеціалістів до управління професійними конфліктами, а саме їх попередження та вирішення, висвітлено лише у поодиноких працях, зокрема у роботах Т. Браницької, М. Трухан, О. Степаненко.

Так, М. Трухан [12] у своїй роботі розробила структурну модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти; О. Степаненко [11] розглядає зміст та особливості моделі формування готовності викладачів вищої школи МВС до попередження та розв'язання професійних конфліктів; Т. Браницька [3] досліджує ефективність моделі формування конфліктологічної культури майбутніх фахівців соціономічних професій. Щодо проблеми моделювання процесу формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності, вона досі залишається поза увагою дослідників, що й зумовило вибір теми нашої роботи.

Зазначимо, що поняття «модель» походить від франц. *modele* та від лат. *Modulus* – міра, зразок, норма [9, с. 374], завдяки чому існує досить різнопланове його трактування. Даючи визначення цьому поняттю, деякі вчені акцентують увагу на структурній його характеристиці, розглядаючи підпорядкованість та функціональну значущість елементів, інші наголошують на цілісності та системній організації її компонентів.

На думку С. Перової, модель застосовується в тих випадках, коли з якихось причин важко чи неможливо вивчати оригінал у природних умовах, коли необхідно полегшити процес дослідження того чи іншого об'єкта. Вона необхідна для оптимального спрощення структурологічних зв'язків об'єкта, відсіювання випадкових і несуттєвих елементів. У дослідженні модель виконує функції схематичного відображення явища, являє собою результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, співвіднесення теоретичних уявлень про об'єкт та емпіричних знань про нього [10, с. 135].

К. Гнезділова та С. Касярум зазначають, що у дослідженні педагогічних процесів створення моделі є найкращим методом, який надає певну інформацію про процеси, що відбуваються у так званих «живих системах» [5, с. 8].

У нашій роботі ми дотримуємось поглядів Н. Волкової та О. Тарнопольського, які вважають, що модель являє собою «теоретично й практично створену структуру, яка відтворює ту чи іншу частину дійсності у схематизованій і наочній формі. Відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, модель здатна заміщати його таким чином, що її вивчення дає нам нову інформацію про цей об'єкт» [4, с. 8].

Послугування моделями дослідження об'єктів пізнання покладено в основу методу моделювання, який являє собою «сукупність методів побудови моделі та вивчення з її допомогою відповідних явищ, процесів, систем об'єктів; сукупність методів використання результатів вивчення

моделей для визначення або уточнення характеристик самих об'єктів дослідження, здійснення управління ними, перевірки відповідних гіпотез про оригінал» [7, с. 111].

Під моделюванням процесу формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності ми розуміємо створення прогностичної моделі як складової фахової підготовки майбутнього юриста, що забезпечує ефективну взаємодію суб'єктів підготовки у процесі викладання психолого-педагогічних та юридичних дисциплін, результатом якої є сформована зазначена готовність. Прогностичність моделі визначається: врахуванням не лише сучасних, але й майбутніх потреб суспільства, зокрема відображенням нових перспективних вимог до підготовки майбутнього юриста та тенденцій розвитку юридичної освіти; формулюванням методологічних положень концептуальної моделі; врахуванням структури готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам, яка має охоплювати варіативні відкриті елементи, котрі можуть перебувати як у статичному, так і в динамічному стані; досягненням гнучкості й динамічності моделі за умов дотримання ступеневості та етапності формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам; з'ясуванням педагогічних умов, що впливають на досліджуваний процес і визначають методику та технології формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам; відтворенням досягнення певного результату формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам, який виражається у рівнях та передбачає постійний моніторинг; урахуванням динаміки змін не лише на рівні компонентів готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам, але й педагогічної системи в цілому.

Отже, створення моделі формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам дозволяє спроектувати цей процес, тобто визначити його принципи, особливості, здійснити аналіз основних етапів, спрогнозувати ймовірний результат, забезпечити реалізацію випереджального підходу з урахуванням вимог сучасної вищої освіти до рівня підготовки юристів.

Наше дослідження передбачає побудову структурно-функціональної моделі, характеристику її властивостей, адже саме такий вид моделювання поєднує структурний та кількісний аналіз, гармонізує змістовний і формально-логічний підхід у педагогічному дослідженні [8, с. 55]. Врахування структурного компоненту дозволяє дослідити побудову процесу формування готовності до запобігання конфліктам в контексті навчально-виховного процесу (зафіксувати структуру процесу, зокрема педагогічного, а також структуру діяльності викладача та студента як суб'єктів педагогічного процесу та інші явища, їх якісну характеристику). Функціональний компонент дозволить побачити динаміку процесу; виокремити та здійснити аналіз найбільш впливових чинників його

реалізації; створити комплекс педагогічних умов, реалізація яких зможе забезпечити ефективне управління педагогічним процесом та його прогнозування.

Спираючись на теорію функціональних систем П. Анохіна [1], вважаємо, що модель формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам являє собою єдність таких блоків: цільового (визначення мети, завдань, методологічних підходів, принципів формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам); діагностичного (з'ясування наявного стану сформованості готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам); змістово-організаційного (упровадження змісту, форм і технологій навчання); рефлексивно-аналітичного (здійснення аналітико-оцінювальної діяльності, рефлексія власних досягнень у професійному й особистісному зростанні; самодіагностика, самокоригування); оцінювально-коригувального (здійснення контролю, аналізу, та коригування отриманих результатів).

Сутність першого блоку обумовлена соціальним замовленням суспільства на підготовку високоосвіченого фахівця юридичної галузі, здатного ефективно вирішувати завдання створення і зміцнення правової бази суспільства, зокрема здійснювати превентивну діяльність у межах професійної практики. Загальною метою підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам визнано формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності.

Розробка моделі формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності потребує об'єктивності і надійності наукових висновків та залежить від наукового фундаменту, з позиції якого пояснюються основні педагогічні явища, розкриваються закономірності, що вирішальним чином впливають на теоретичну інтерпретацію цих явищ у майбутньому. Проектування нашої моделі ґрунтується на системному, діяльнісному, синергетичному, особистісно зорієнтованому, контекстному та технологічному підходах, спираючись на які було визначено закономірності та принципи (системності та послідовності, науковості, інтегративності, професійної спрямованості, контекстного навчання, гуманізації, самодетермінації та внутрішньої свободи особистості), за умов урахування яких можна сподіватися на досягнення очікуваних результатів.

Другий, діагностичний, блок моделі, призначений для визначення вихідного стану сформованості зазначеної готовності. Підтримуючи погляди В. Аванесова [2, с. 42], який виділив сфери діагностики за аналогією з трьома основними функціями освітнього процесу (виховання, освіта й навчання), ми передбачили проведення діагностичного зрізу: у сфері виховання (виявлення й вимірювання складу і структури життєвих установок особистості, які торкаються мотиваційного комплексу навчальної та професійної діяльності юристів; особистісних характеристик

майбутнього юриста, важливих для запобігання конфліктам у професійній діяльності); у сфері навчання (визначення рівня оволодіння конфліктологічними знаннями, уміннями й навичками, що набуваються у межах ВНЗ); у сфері освіти (визначення рівня розвитку особистості і оволодіння системою конфліктологічних знань про способи превентивної діяльності).

Третій блок моделі, змістово-організаційний, охоплює систему знань, умінь та досвіду професійно-превентивної діяльності, засвоєння яких за умов впровадження моделі сприятиме формуванню готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності. Отже, головним завданням цього блоку вважаємо визначення чіткої організації діяльності студентів та науково-педагогічного складу через встановлення порядку їх взаємодії щодо змісту професійно-превентивної підготовки майбутніх юристів.

При обґрунтуванні наповнення третього блоку моделі ми враховували той факт, що зміст готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам повинен охоплювати її мотиваційний, гносеологічний, операційний та особистісний компоненти, які є єдиним цілим однієї якості та проявляються при їх взаємодії. Таким чином, він має бути спрямований на формування позитивного ставлення студентів до конфліктологічних знань, усвідомлення їх як особистісної цінності; вміщувати комплекс знань, практичних умінь і навичок, потрібних для виконання майбутніми фахівцями професійно-превентивних функцій; орієнтувати студентів на усвідомлення системи загальнолюдських гуманістичних цінностей, цінностей комунікації, власних цінностей.

З огляду на той факт, що процес формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам спирається на інтеграцію знань із різних дисциплін спеціальної підготовки майбутніх фахівців, для досягнення поставленої мети нами оновлено зміст навчальних дисциплін, які, на нашу думку, пов'язані із правовою конфліктологією і у процесі вивчення яких можна створити найкращі умови для засвоєння студентами знань і формування зазначеної готовності. До низки цих дисциплін ми віднесли такі: «Вступ до юриспруденції», «Історія України: державно-правовий контекст», «Юридична деонтологія», «Юридична психологія».

Оновлення навчальних дисциплін передбачає розширення змісту навчальних програм завдяки їх доповненню й збагаченню теоретичними знаннями щодо сутності правового конфлікту, його видів, функцій, особливостей перебігу на різних етапах розвитку, ролі та можливостей регулювання у сучасному суспільстві; технологій та правил раціональної поведінки для запобігання, розв'язання й усунення правового конфлікту; основних професійних конфліктологічних умінь, якими має володіти юрист; стратегій та тактик здійснення превентивної діяльності збільшенню кількості годин, відведених на практичні заняття та самостійну

роботу студентів через впровадження інтерактивних технологій навчання.

Окрім цього, з метою набуття студентами теоретичних знань і практичних умінь у галузі правової конфліктології нами розроблено спеціальний курс «Основи правової конфліктології», який введено у навчальний план студентів експериментальної групи у VII семестрі.

Рефлексивно-аналітичний блок розробленої моделі є надзвичайно вагомим, адже пов'язаний із здатністю студентів до рефлексії – самопізнанні суб'єктом внутрішніх психічних актів і станів на основі життєвого досвіду; осмисленні власних дій та їх закономірностей; здатності свідомості зосереджуватися на самій собі [6]. Цей блок передбачає реалізацію таких основних завдань: озброєння майбутніх юристів методами, необхідними для здійснення аналізу та оцінювання власної превентивної діяльності в обраній галузі; стимулювання студентів до самоаналізу і самооцінювання власної превентивної діяльності та рівня сформованості готовності до запобігання конфліктам.

Оцінювально-коригувальний блок передбачає контроль, аналіз та корекцію отриманих результатів експериментальної роботи щодо формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам. Основні завдання: вивчення динаміки змін у мотивації студентів щодо оволодіння конфліктологічними знаннями та уміннями правового характеру; проведення постійної діагностики результатів формування у студентів готовності до запобігання конфліктам за визначеними критеріями; своєчасне фіксування недоліків чи помилок у формуванні формування готовності до запобігання конфліктам, визначення шляхів та засобів їх усунення, виявлення найбільш ефективних напрямів, методів та форм діяльності викладачів під час реалізації цього процесу і поширення досвіду навчальної роботи.

Таким чином, формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам – це складний, багатоаспектний і суперечливий процес, який можна представити як сукупність певних компонентів, об'єднаних спільною метою і планом. Тому, розроблена нами модель формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності поєднує в цілісну систему й показує логічні взаємозв'язки між всіма елементами задіяними в конфліктологічному навчанні студентів. Використання запропонованої нами моделі покликане удосконалити роботу з формування у майбутніх юристів необхідного рівня конфліктологічної підготовки. Перспективи подальших наших розвідок передбачатимуть висвітлення результатів впровадження моделі у практичну підготовку майбутніх юристів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анохин П. К. *Опережающее отражение действительности* / П. К. Анохин // *Вопросы философии*. – 1962. – № 7. – С. 97–98.

2. Аванесов В. С. Определение, предмет и основные функции педагогической диагностики / В. С. Аванесов // Педагогическая диагностика. – 2002. – № 1. – С. 41–43.
3. Браніцька Т. Р. Актуальні завдання і проблеми конфліктологічної підготовки майбутніх фахівців соціономічних професій / Т. Р. Браніцька // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія. – Вінниця, 2012. – вип. 38. – С. 130–134.
4. Волкова Н. П. Моделювання професійної діяльності у викладанні навчальних дисциплін студентам вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова, О. Б. Тарнопольський [під загальною та науковою редакцією О. Б. Тарнопольського]. – Д.: Вид-во Дніпропетровського ун-ту ім. Альфреда Нобеля, 2013. – 267 с.
5. Гнезділова К. М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посіб. / К. М. Гнезділова, С. О. Касярум. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. – 124 с.
6. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / А. В. Карпов // Психологический журнал. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45–57.
7. Краткий словарь по логике / Д. П. Горский, А. А. Ильин, А. Л. Никифоров; под ред. Д. П. Горского. – М.: Просвещение, 1991. – 201 с.
8. Лебедева И. П. Структурно-функциональное моделирование в педагогическом исследовании / И. П. Лебедева // Методология диссертационных исследований проблем образования в условиях его модернизации: сб. науч. ст. / Всерос. семинар по методологии педагогики. Волгоград, 20–22 мая 2003 г. – Волгоград: Перемена, 2003. – С. 55–59.
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка: ок. 57000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М.: Рус.яз., 1986. – 797 с.
10. Перова С. В. Соціально-гуманітарні дисципліни в розвитку ключових компетентностей майбутніх учителів-філологів / С. В. Перова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 16. – С. 15–19.
11. Степаненко О. І. Формування готовності викладачів вищих навчальних закладів МВС України до попередження і розв'язання професійних конфліктів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. І. Степаненко. – К., 2012. – 20 с.
12. Трухан М. А. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до діяльності з розв'язання професійних конфліктів у закладах освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / М. А. Трухан. – Рівне, 2016. – 22 с.